

Yhdyskuntapalvelun seuraamusselvityksen hankkiminen

ASIAN VIREILLETULO

Tuomioistuinlain 3 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan hovioikeuden on ilmoitettava valtioneuvoston oikeuskanslerille tietoonsa tulleista seikoista, jotka saattavat johtaa virkasyytteen nostamiseen hovioikeudessa.

Itä-Suomen hovioikeus on 18.3.2022 mainitussa tarkoituksessa lähettänyt oikeuskanslerinivirastoon Itä-Suomen hovioikeuden 11.3.2022 asiassa R 21/1193 antaman tuomion, joka koskee Päijät-Hämeen kärjäoikeuden 30.9.2021 asiassa R 20/2177 antamaa tuomiota. Hovioikeuden tuomiossa on todettu valituksesta ja syyttäjän vastauksesta esitetystä sekä kärjäoikeuden pöytäkirjaan kirjatusta ilmenevän, että kärjäoikeus on ollut hyväksymässä vastaajan pyynnön yhdyskuntapalvelun soveltuvusselvityksen teettämisestä ennen rangaistuksen määräämistä ja että tämä on estynyt siitä syystä, ettei selvitystä ole ollut mahdollista saada ennen kärjätuomarin määräaikaisen virkasuhteen päättymistä.

SELVITYS

Kärjäoikeuden puheenjohtajana toiminut kärjätuomari on antanut asiasta selvityksen. Päijät-Hämeen kärjäoikeuden laamanni on antanut asiasta lausuntonsa.

RATKAISU

Sovellettavat säännökset

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Rikoslain 6 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan rikosentekijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta yhdyskuntapalveluun, jollei ehdottomien vankeusrangaistusten, valvontarangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten, rikollisen toiminnan jatkamisen tai muiden painavien syiden ole katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Samana pykälän 2 momentin mukaan yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikosentekijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna ja että hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 10 §:n 1 momentin mukaan syyttäjä tai tuomioistuin pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvityksen, jos rikoksesta epäiltyä syytetään rikoksesta, josta todennäköisesti tuomitaan yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus taikka rikokseen 21 vuotta täytettyään syyllistyneelle ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvonta. Seuraamusselvitys ei oikeudellisesti sido tuomioistuinta, mutta käytännössä seuraamusselvityksellä on säännönmukaisesti ratkaisua ohjaava vaikutus ([KKO 1996:9](#)).

Tuomioistuinlain 12 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tuomarin määräaikaiseen virkasuhteeseen ei voida nimittää yksittäistä asiaa varten, ellei siihen ole oikeudenkäynnin turvaamisesta johtuvaa pakottavaa tarvetta.

Tapahtumatiedot

Kyse on ollut rikosasiasta, jossa on ollut useita vastaajia ja jonka käsittelylle oli käräjäoikeudessa varattu kolme istuntopäivää. Asiaa oli yritetty jo käsitellä aiemmin, mutta asianosaisten poissaolojen takia asiaa oli jouduttu lykkäämään. Lopulta käsittely onnistui syyskuussa 2021. Käräjäoikeuden pääkäsittely oli päättynyt 24.9.2021 ja tuomion antopäiväksi on ilmoitettu 30.9.2021. Puheenjohtajana toimineen käräjätuomarin määräaikainen virkasuhde on päättynyt samana päivänä.

Yhden vastaajan osalta on pääkäsitteilyn viimeisenä päivänä seuraamuskeskustelussa 24.9.2021 noussut esille vaihtoehto yhdyskuntapalvelusta. Yhdyskuntapalvelun edellytyksistä keskusteltiin istunnossa ja lopuksi päädyttiin selvittämään, olisiko seuraamusselvitys mahdollista saada nopeutetussa aikataulussa ennen tuomion antamista. Rikosseuraamuslaitoksen ilmoituksen perusteella seuraamusselvitystä ei ollut mahdollista tehdä nopeasti, mikä ilmoitettiin myös vastaajan avustajalle.

Käräjäoikeus on 30.9.2021 tuominnut vastaajan 8 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tuomion perusteluissa käräjäoikeus on todennut, että vastaajan aiemmat rangaistuksen muodostavat esteen yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Vastaaja on valittanut tuomiosta hovioikeuteen. Valituksessaan vastaaja on todennut vastaajan antaneen suostumuksensa yhdyskuntapalveluun ja syyttäjän todenneen, että vastaajalle on mahdollista tuomita yhdyskuntapalvelua. Valituksen mukaan käräjätuomari oli kuitenkin ilmoittanut, että ratkaisu on hänen oman työtilanteensa vuoksi annettava niin nopeasti, ettei seuraamusselvitystä pystytä saamaan. Vastaaja on valituksessaan todennut pitävänsä erittäin erikoisena tilannetta, jossa henkilö tuomitaan tuomarin työtilanteen johdosta ankarampaan rangaistukseen kuin mihin hänelle olisi ollut mahdollisuus.

Hovioikeudelle antamassaan vastauksessa syyttäjä on lausunut, että pääkäsitteilyssä hän on todennut, että vastaajan aiempi rikollisuus on lähtökohtaisesti esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Itä-Suomen hovioikeus on tuomiossaan 11.3.2022 todennut, että menettely käräjäoikeudessa ei ole ollut asianmukaista. Hovioikeus on kuitenkin todennut, että menettelyvirheestä huolimatta asian palauttamiseen käräjäoikeuteen ei ole ollut aihetta. Hovioikeus on todennut, että vastaajalle aiemmin tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset ovat este yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle eikä tämän vuoksi asiassa ole tarvetta teettää soveltuvuusselvitystä.

Käräjäoikeuden menettelyn arviointi

Selvää on, että rangaistuksen määrääminen ei voi riippua tuomioistuimen sisäisistä työjärjestelyistä tai tuomarin virkasuhteen kestosta. Etenkin, kun kyse on ehdottomasta vankeusrangaistuksesta, jolla puututaan henkilökohtaiseen vapauteen. Yksinomaan jo vaikutelma tällaisesta menettelystä on omiaan vaarantamaan luottamusta asianmukaiseen oikeudenhoitoon. Kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on todettu, niin ei riitä, että oikeus toteutuu, vaan sen toteutumisen on myös oltava nähtävissä ”justice must only be done, it must also be seen to be done” (esimerkiksi [Micallef v. Malta, 15.10.2009](#), kohdat 95-99).

Käsiteltävässä asiassa tuomarin virkasuhteen päättymisellä ja seuraamusselvityksen pyytämättä jättämisellä ei ole lopulta ollut vaikutusta rangaistuksen määräämiseen, sillä kärjäoikeuden tuomion mukaan jo vastaajan aiemmat rangaistukset muodostivat esteen yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Vaikka vastaajasta olisi hankittu seuraamusselvitys ja hän olisi sen perusteella soveltunut yhdyskuntapalveluun, aiempien rangaistusten perusteella yhdyskuntapalvelua ei olisi tuomittu. Seuraamusselvityksen pyytämättä jättämisestä ei ole siten aiheutunut vastaajalle vahinkoa eikä hänen oikeusturvansa ole vaarantunut. Selvityksen pyytäminen olisi tarpeettomasti viivästyttänyt tuomion antamista ja aiheuttanut turhaan kustannuksia muun ohella seuraamusselvityksen laativalle Rikosseuraamuslaitokselle. Se olisi myös luonut vastaajalle perusteettomia odotuksia päästä suorittamaan yhdyskuntapalvelua. Hänellä ei kuitenkaan kärjäoikeuden tuomiosta ilmenevällä tavalla olisi ollut siihen edellytyksiä. Myös hovioikeus arvioi tuomiossaan yhdyskuntapalvelun edellytyksiä samoin kuin kärjäoikeus. Kärjäoikeudella ei ole asiassa ollut siten tarvetta pyytää seuraamusselvitystä.

Edellä todetusta huolimatta kärjäoikeus oli pääkäsittelyn lopussa pyytänyt syyttäjää selvittämään, olisiko seuraamusselvitystä ehditty laatia ennen tuomion antamista. Kärjäoikeuden syyttäjälle esittämä pyyntö on ollut ristiriidassa myöhemmin tuomiossa yhdyskuntapalvelun tuomitsemisen edellytyksistä lausuttuun nähden. Tämä on myös saattanut luoda vastaajalle virheellisen odotuksen yhdyskuntapalvelun mahdollisuudesta ja on ollut omiaan luomaan vaikutelman siitä, että tuomarin virkasuhteen kestolla olisi ollut merkitystä tuomioharkinnassa ja rangaistuksen määräämisessä.

Hovioikeudelle toimittamassaan valituksessa vastaajan avustaja on todennut:

”Kärjäoikeuden pääkäsittelyssä vastaaja antoi suostumuksensa yhdyskuntapalveluun ja syyttäjä totesi, että on mahdollista tällaisessa tilanteessa [vastaajalle] tuomita yhdyskuntapalvelua. Oikeuden puheenjohtaja kuitenkin ilmoitti, että ratkaisu on hänen oman työtilanteensa vuoksi annettava niin nopeasti, ettei soveltuvuusselvitystä pystytä saamaan. Näin oli ja [vastaaja] tuomittiin ehdottomaan vankeuteen.”

Tällaista syyttäjän kannanottoa ei suoraan ilmene kärjäoikeuden pöytäkirjasta. Pöytäkirjaan on kirjattu syyttäjän vaatineen vastaajalle noin 8 kuukauden pituisia vankeusrangaistusta. Lisäksi pöytäkirjaan on kirjattu syyttäjän selvittävän, olisiko seuraamusselvitys mahdollista saada tehtyä nopealla aikataululla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että syyttäjä olisi ilmoittanut hyväksyvänsä yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen. Hovioikeudelle antamansa vastauksen mukaan syyttäjä oli pääkäsittelyssä todennut, että vastaajan aiempi rikollisuus on lähtökohtaisesti esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Rangaistuksen määrääminen on yksin tuomioistuimen päätettävissä eikä tuomioistuin ole sidottu syyttäjän kannanottoihin. Käräjäoikeuden tuomiossa on yksiselitteisesti todettu vastaajan aiempien rangaistuksen muodostavan esteen yhdyskuntapalvelulle (tuomion s. 63). Tuomion perusteella on ollut varsin selvää, ettei yhdyskuntapalvelu lopulta estynyt seuraamusselvityksen puuttumisen vuoksi. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että kärjätuomari oli istunnossa päättänyt selvittää seuraamusselvityksen mahdollisuutta ja tuonut kiireellisen aikataulun osalta esiin virkasuhteensa päättymisen. Kärjätuomarin menettely istunnossa on ollut omiaan luomaan vaikutelman siitä, että hänen virkasuhteensa kestolla olisi ollut merkitystä seuraamusselvityksen hankkimiselle ja rangaistuksen määräämiselle.

Itä-Suomen hovioikeus on tuomiossaan todennut, että menettely kärjäoikeudessa ei ole ollut asianmukaista. Hovioikeuden mukaan kärjätuomarilla olisi ollut mahdollisuus järjestää asian asianmukainen käsittely määräaikaisen virkasuhteen päättymisestä huolimatta esimerkiksi sopimalla kärjäoikeuden laamannin kanssa, että asian käsittelyä jatketaan vastaajan soveltuvuusselvityksen valmistuttua ja että asiaa tähänkin asti käsitellyt kärjätuomari saa tätä varten asiakohtaisen erillismääräyksen. Hovioikeuden tuomion perustelujen mukaan viimekädessä pääkäsittely vastaajan osalta olisi tullut peruuttaa ja asia käsitellä hänen osaltaan uudelleen. Myöskään hovioikeus ei ole pyytänyt seuraamusselvitystä, koska vastaajalle aiemmin tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset ovat olleet esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Puheenjohtajana toiminut kärjätuomari on selvityksessään todennut, että jälkikäteen ajateltuna asianmukaisin toimintatapa olisi ollut pyytää laamannilta erillismääräys, jolla hän olisi virkasuhteen päättymisen jälkeen voinut hoitaa aloitetun asian loppuun. Kärjätuomari on todennut, että valitettavasti tämä vaihtoehto ei käynyt tuossa tilanteessa hänen mielessään. Kärjäoikeuden laamanni on lausunnossaan todennut, että määräyksiä hoitaa aloitettu asia loppuun on tarvittaessa annettu ja annetaan.

Kun kärjätuomari oli pääkäsittelyn jälkeen harkinnassaan päätenyt siihen, ettei yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle ollut vastaajan aiempien rikosten johdosta edellytyksiä, seuraamusselvityksen pyytäminen ja sen valmistumisen odottaminen oli tarpeetonta. Kärjätuomarin seuraamuskeskustelussa syyttäjälle esittämä pyyntö seuraamusselvityksen ripeästä hankkimisesta ja sitä koskevat perustelut ovat kuitenkin aiheuttaneet erityisesti vastaajassa perusteltua hämmennystä ja luoneet tarpeetonta epäluottamusta tuomioistuimen toiminnan objektiivisuutta kohtaan. Kiinnitän tähän kärjätuomarin huomiota.

Asia ei anna aiheutta muihin toimenpiteisiin.

Lähetän ratkaisuni tiedoksi Itä-Suomen hovioikeudelle ja Päijät-Hämeen kärjäoikeuden laamannille. Pyydän laamannia toimittamaan ratkaisuni kärjätuomarin tietoon.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Esittelijäneuvos

Juho Lehtimäki